

6. Бабашева Г.Б. Kichik maktab yoshidagi bolalarda o‘yin foliyatining ahamiyat . «Қарақалпақстанда педагогика илимин раўажландырыўдың актуаль мәселелери: бугин хэм келешек» атамасындағы Республикалық илимий-теориялық конференция Материаллары, 2022, 25-март 272-275-б.

7. Бабашева Г.Б. Сабақта дидактикалық ойынлар хэм оқыўшылардың еркин пикирлеўин раўажландырыў. // Өзбекстан Республикасы Илимлер академиясы Қарақалпақстан бөлиминиң Хабаршысы. –Нөкис: 2002, №1-2. 146-б.

REZYUME. Maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilan dars o‘tayotganda innovatsion o‘yinlardan foydalanishning afzalliklari yoritiladi. Bolaning yosh xususiyatlari, o‘yin orqali o‘rganishga bo‘lgan tabiiy moyilligi, darslarda didaktik va raqamli o‘yinlarni qo‘llashning amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Ilmiy manbalar va zamonaviy tajriba asosida o‘yinli metodlarning o‘quv motivatsiyasi va tafakkur rivojidagi o‘rni ko‘rsatiladi.

РЕЗЮМЕ. В статье раскрываются преимущества использования инновационных игр при проведении уроков с учащимися начальных классов. Анализируются возрастные особенности детей, их естественная склонность к обучению через игру, а также практические аспекты применения дидактических и цифровых игр на уроках. На основе научных источников и современного опыта показана роль игровых методов в формировании учебной мотивации и развитии мышления.

SUMMARY. This article explores the advantages of using innovative games in lessons with primary school students. It analyzes children's age-specific characteristics, their natural inclination to learn through play, and the practical application of didactic and digital games in the classroom. Based on scientific sources and modern practice, the role of game-based methods in fostering learning motivation and developing thinking skills is demonstrated.

BOLAJAQ TEXNOLOGIYALÍQ TÁLIM OQÍTÍWSHÍLARÍNA KIYIMDI KONSTRUKCIYALAWDÍ ÚYRETIW USÍLLARÍ

A.D.Berdimbetova – docent

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti

Tayanch so‘zlar: dizayn, muhandislik, qo‘g‘irchoq usuli, o‘lchamlarni hisoblash usuli, proportsional hisoblash usuli, tayanch panjara, grafika, kiyim modellari.

Ключевые слова: конструирование, проектирование, метод муляжа, метод расчета-размеров, метод пропорционального расчета, базисная сетка, графика, модели одежды.

Key words: construction, design, mullage method, calculation-size method, proportional calcution method, base grid, graphics, clothing models.

Kirisiw. Keyingi jılları ónim islep shıǵarıw muǵdarın arttırıw, tigilgen zatlardı, sonday-aq kiyim-kenshekler assortimentiniń strukturasını ele de rawajlandırıw sapasın jaqsılaw, tigiwshilik tarawların rawajlandırıw esabınan islep shıǵarıw ónimin arttırıw wazıypaları alǵa qoyıldı.

Bul wazıypalardı nátiyjeli iske asırıw ushın jeńil sanaatıń tigiwshilik tarawına tiyisli kárxanaların texnika jaǵınan qayta qurallandırıw hám qayta qurıw, jańa kompleksli mexanizaciyalastırılǵan processlerdi, jańa texnika hám aldınǵı texnologıyanı iske asırıw, jańa materiallar, sonıń menen birge texnologıyalıq processlerdi avtomatlastırıw ushın kiyim detallarınıń konturların, baza konstrukciyaların tártipke salıw islerin tuwrı jolǵa qoyıw talap etiledi.

Tayar kiyim joqarı sapalı hám onı tigiw (islep shıǵarıw) ekonomikalıq jaqtan nátiyjeli bolıw ushın kiyimdi joybarlaw waqtında-aq buǵan dıqqat awdarıladı. Tigiwshilik sanaatınıń xızmetleri áne usı waqıttan baslap joybarlaw dáwirinde islep shıǵılatuǵın zattıń sapasın jaqsılaw imkaniyatların izleydi hám onı tabıwǵa háreket etedi.

Kiyimdi konstrukciyalaw onı joybarlawdıń eń áhmiyetli bólimi hám júdá quramalı dóretiwshilik jumıs bolıp, ulıwma konstruktorlıq hám texnikalıq wazıypalardıń sheshimin óz ishine aladı.

Kiyimdi konstrukciyalaw degende, ádette, kiyimdi islep shıǵaratuǵın detallar menen materiallar kompleksi, sonday-aq olardı óz ara biriktirip tigip, belgili ólshemdegi hám formadaǵı pútin bir buyım halına keltiriw usılları, onı islew quralları túsiniledi [1].

Hár túrli hám modelli kiyimniń konstrukciyası tigiw texnologıyasınıń sheberligine, sonday-aq modaǵa qarap ózgerip turadı [2]. Bul jaǵday jańa modeldegi kiyim kon-

strukciyasın islep shıǵarıwdı anaǵurlım quramalılastıradı. Jumıstı jeńillestiriw ushın tipovoy hám baza konstrukciyalardan keń paydalanıladı.

Tiykargı bólim. Turmıs xızmeti sistemasında kiyim joybarlawdıń ózine tán qásiyetleri bar. Kiyim joybarlaw isiniń tiykarın model dúziw hám konstrukciyalıq hújjetlerdi islep shıǵarıw quraydı. Turmıs xızmeti sistemasında kiyim joybarlaw procesi úsh basqısıhtı óz ishine aladı.

Birinshi basqısıhta – modellestiriwshi shólkem, respublika kiyim modellari úyleri hár jılı kiyimler modellerin baǵdarlawshı (jetekshi) kollekciasın hám de kiyim joybarlawǵa tiyisli áhmiyetli metodikalıq maǵlıwmatlardı tayarlaydı, moda baǵdarı boyınsha, modaǵa tuwrı keliwshi forma hám pishimdegi kiyimlerdi joybarlaw hám de tigiwdiń ózine tán tárepleri haqqında, jańa materiallardan paydalanıw haqqında metodikalıq usınıslar islep shıǵıladı.

Ekinshi basqısıhta – kárxananiń tájiriye xızmeti aǵzaları modellestiriwshi bas shólkemnen alınǵan materiallarǵa tiykarlanıp kiyimlerdiń modaǵa sáykes modellari kollekciasın dúzedi.

Úshinshi basqısıhta – islep shıǵarıw uchastkaları (ateleler) shárayatında belgili bir dene ushın úlgi tayarlanadı, bunda súwretshiniń jumıs papkasındaǵı modellerden hám de eksperimental xızmet qanıgelerinen alınǵan konstruktorlıq hújjetlerden paydalanıladı [3].

Konstruktor xızmetiniń eń qıyın hám juwapkerli basqısı kiyim detallarınıń sızılma-jayılmasın sızıwdan ibarat. Bul basqısttan gózlenen tiykargı maqset detallardıń forma hám ólshemlerin ilajı barınsha anıq belgilew, solay etkende kiyim detallarınıń jiynalǵannan keyin payda bolǵan forması súwretshi formasına tuwrı keledi.

Kiyim detalların esaplaw hám sızılma tayarlawdın usılların tómendegi toparlarğa bóliw múmkin:

1. Mulyaj usılı;
2. Esaplaw-ólshepler usılı;
3. Proporcional-esaplaw usılı.

Mulyaj usılınıń áhmiyeti sonnan ibarat, maneken yamasa adam denesine maket material (tiykarǵı gezeleme, jeńil jumsaq qaǵaz yamasa tor) modeldin formasına tuwrı keltirip, túyrewish penen qadap qoyılıp, kiyim detallarınń konturları sızıp shıǵıladı.

Mulyaj sisteması járdeminde quramalı konstruktiv formalar hám modellerdin ayırım detalları tayarlanadı.

Mulyaj sisteması boyınsha konstruktiv gezeleme yaqı qaǵazdı adam figurasına yamasa manekenge qadaw nátiyjesinde alınadı, soń qaǵaz tegislikke jayıladı hám buyım detallarınń konturı sızıladı. Detallar konturı tutastırılıp, tuwrılıǵı tekseriledi [4].

Jeke buyırtpa boyınsha kiyim tigiwde esaplaw-ólshepler usılı qollanıladı. Bul usılda adam denesiniń ólshepleri ólshep alınadı hám kiyimniń erkinligi ushın qosılatuǵın tigiş haqı anıqlanadı. Deneniń ólshep alınǵan ólsheplerinen paydalanıp, konstruktiv tiykarǵı elementleriniń ólshepleri belgilenedi. Konstruktiv sızılmalarınń kemshiligi kiyimdi kiydirip kórip, ólshep alıw waqtında anıqlanadı hám dúzetiledi.

Konstruktiv esaplaw usıllarınan kóplep kiyim tigiwde paydalanıladı. Bul usıllar esaplaw-ólshep usıllarınan bir túri: bunda pishiw ólshepleri esaplaw ólsheplerine almasdırılǵan esaplaw ólshepleri eki tiykarǵı ólshep belgisine – yarım kókirek aylanasınıń hám boy proporcional baylanısı etip belgilenedi. Biraq, hár bir avtor óz bilimi hám tájiriyesine qarap is tutıw nátiyjesinde ayırım ólsheplerdi belgilewde úlken parq kelip shıǵadı. Analitikalıq esaplaw usıllarında bul kemshilikler dúzetilgen – bul usıllarda ólshep belgileri real nızamlarǵa muwapıq hám tiykarǵı ólshep belgileri ortasındaǵı baylanıs názerde tutıp belgilenedi.

Konstruktiv sistemalarında esaplaw formulalarınan qálegen birewi álbette úsh túrden birewine tiyisli. Formalar anıqlıǵı menen parıqlanadı. Jetik konstruktiv sistemasında kóbirek hár bir konstruktiv sızıp usı uchastkanı xarakterleytuǵın ólshep arqalı anıqlanadı. Formulaniń kórinisi:

$$R = M + P$$

Bul jerde, M – anıqlanıp atırǵan uchastkanıń ólshepi, P – usı ólshepge qosımsha.

Dene (figura)nı belgilep beriwshi tiykarǵı morfologiyalıq belgiler ulıwma belgilerdi, sáykeslikte, dene dúzilisi hám qáddi-qáwmetti óz ishine aladı.

Ulıwma belgiler degende, deneniń dúzilisi (adamnıń boyı), kókirek aylanası hám de salmaǵı sıyaqlı eń tiykarǵı belgiler túsiniledi [5].

Adam denesi simmetriyalıq dúzilisi sebepli kiyim sızılması adam denesiniń yarımına (oń tárepine) mólsherlep sızıladı.

1. Dáslepki maǵlıwmatlar jıynaladı, yaǵnıy kiyim túrine baylanısı halda ólshepler sanı hám olardıń shaması hám de ayırım ólsheplerge qosımshalar tańlanadı.

2. Tańlanǵan konstruktiv usılınıń formulaları járdeminde 0,1 sm anıqlıq penen sızılma elementleri esaplanadı.

3. Sızılmanıń bazis torı qurıladı, buyımniń tiykarǵı gabarit ólshepleri hám tiykarǵı detallardıń razmerleri anıqlanadı.

4. Bazis torında tiykarǵı konstruktiv sızılması qurıladı.

5. Sızılmanıń sapası hám detallar sızılqarınan tutasınıń sapası tekseriledi.

Hayallar hám erler kiyiminiń tiykarǵı konstruktiv sızılmasın qurıw ushın tigiwshilik laboratoriyası tárepinen jaratılǵan birden-bir konstruktiv usıl tańlanadı.

Usı usıllar boyınsha qosımshalar hám ólshepler shamasın ózgertip, qálegen kiyimdi qálegen ólshep (razmer) hám formada qurıw múmkin.

Dáslepki maǵlıwmatlar sıpatlamasına qaray payda bolǵan konstruktiv usılların 3 klassqa bóliwge boladı.

I klassqa tiyisli usıllar tiplik adam gewdesiniń ólsheplerine hám qosımsha haqılarǵa kiyim detallarınan tipik bólekleniw hám olardı forma payda etiw haqqındaǵı maǵlıwmatlarǵa tiykarlanǵan bolıp, olar kiyim detallarınan konstruktiv noqatlarınan jaylasıwın shama menen anıqlaydı.

II klassqa tiyisli usıllar bir qansha anıq bolıp, olar kiyimniń etolon nusqasınıń jaylatuǵın betin ólshepge tiykarlanǵan bolıp “Kesisiwshi tegislikler” usılı, “Chebishev” usılı, “Mulyaj” hám “Tor-kanva” usılları solar qatarına kiredi. Bul usıllar materialdin geometriyalıq strukturasında payda bolatuǵın ózgerislerdi esapqa alıwǵa tiykarlanǵan. Materiallardıń geometriyalıq strukturasınıń ózgeriw olardıń keńisliktegi jaǵdaylarınan tegis jaǵdayda óniw nátiyjesinde júz beredi.

III klassqa tiyisli konstruktiv usılları túrli jollar menen alıp barıladı, Mısalı; óz ara kesisiwshi tegislikler usılı grafikalıq hám analitikalıq usıllar menen, Chebishev usılı 5 usıl menen:

- 1) Grafikalıq;
- 2) Tor-kanva usılı;
- 3) Nur usılı;
- 4) Aralas usılı;
- 5) Analitikalıq usılı.

Kiyimdi joybarlawda konstruktiv parametrlerdı anıqlawdın ulıwma principleri tómendegishe:

- Kiyimdi konstruktiv usılǵa grafikalıq qurıwdıń tiykarǵı elementleri kiyimdi hám onıń ayırım detallarınan gabarit razmerlerin anıqlawshı gorizont al hám vertical konstruktiv sızılqardan ibarat bazis torın sızıp, sızılmanıń konstruktiv noqatlarınan ornın doǵalar járdeminde anıqlaw, lekalalı iymek sızılqardı sızıp joybarlı diskriminantlar járdeminde ekinshi dárejeli iymek sızılqardı sızıwdan ibarat [2].

SNIISHP usılı boyınsha kiyim konstruktiv qurıw ózgeshelikleri. Adam dene dúzilisi haqqında dáslepki maǵlıwmat 27-ólshep shamarınan, kiyim forması haqqında bolsa 20-qosımsha haqılardan ibarat.

SHIISHP metodı boyınsha konstruktiv tiykarǵı sızılmaların sızıwdı dáslepki esaplardan baslanadı. Dáslep jeń keńligi esaplanadı hám onıń tiykarında jeńnen basqa parametrleri (jeń bası biyikligi V_{ak} , jeń bası uzınlıǵı D_{ak} , jeń oyıǵınıń uzınlıǵı D_{pr} , biyikligi V_{pr} hám keńligi Sh_{pr}) arqa boyı Sh_{sp} hám aldı Sh_p keńlikleri kiyim molshılıǵı ushın ulıwma qosımsha haqı muǵdarı P_g sm:

$$Sh_{ruk} = O_p + P_{o,p}; V_{pr} = D_{v,r} P_{s,pr} + P_{p,p} + 1;$$

$$V_{ok} = B_{pr} (1 + N) + P;$$

$$D_{ak} = 1,51 (0,5 Sh_r + V_{ak}); D_{pr} = D_{ak} / (1 + N);$$

$$Sh_{pr} = (0,6 \dots 0,62) \dots (D_{pr} - V_{pr}) - (P_{up} - P_{pl});$$

$$Sh_{sp} = Sh_s + SH_{sh.sp} + U_{r.sp} + (0,3 \dots 0,4);$$

$$Sh_p - Sh_g + (C_{gl} - S_{gl}) + P_{sh,p} + P_{ur,p};$$

$$P_g = (Sh_{sp} + Sh_p + Sh_{pr}) - S_{gsh}.$$

“EMKO SEV” usılı boyınsha kiyim konstrukciyasın qurıw ózgeshelikleri

“EMKO SEV” usılı universal usıl bolıp, erler, hayal-qızlar hám balalar kiyimin konstrukciyalaw ushın qollanıladı [4].

“EMKO SEV” usılınıń eń universal hám ulıwma bólimleri bolıp, tiykarǵı konstruktiv kesimler sisteması hám olardı anıqlaw usılı esaplanadı. Sistema barlıq kiyim konstrukciyası túrlerinde tákirarlanatuǵın kesimlerden ibarat bolıp, olar eki bólimge bólinedi (deneniń joqarǵı hám tómengi bólekleri ushın). Tiykarǵı konstruktiv kesimler sisteması moda, texnologiya hám material qásiyetlerine baylanıslı emes.

Hár bir esaplaw formulasında óziniń tártipli sanı berilgen hám barlıq kiyim túrlerin konstrukciyalawdıń izbeizligi islep shıǵarılǵan.

Konstruktiv kesimler ózinshe razmer shamaların hám túrlı qosımsha haqılardı aladı. Konstruktiv kesimlerdiń ulıwma kórinisi tómendegishe.

$$AV = K_u T_u + a_u + P$$

Buden: AV – konstruktiv kesim;

K_u - ólshem shamasın anıqlawshı tártip sanı;

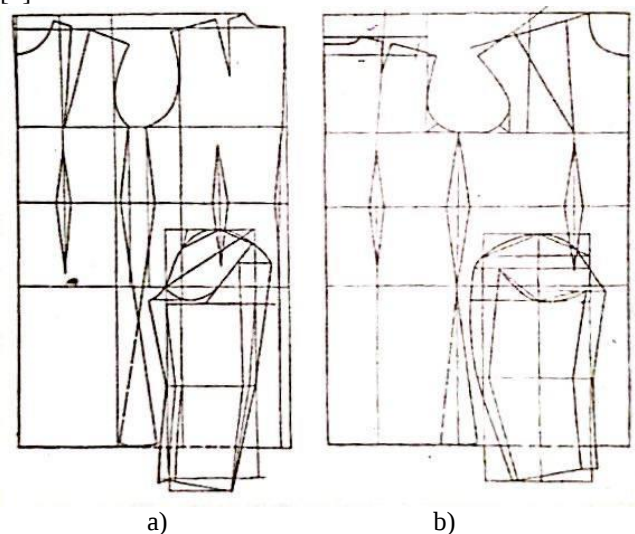
T_u – ólshem shamasınıń tártip sanı;

a_u – absolyut san;

P – barlıq qosımsha haqılardıń summası.

Kiyim detalların konstrukciyalawdıń shet el usıllarınıń ózgesheligi. M.Myuller hám onıń balasınıń (Germaniya) hayal-qızlar kiyimin konstrukciyalaw usılı hám Patrons et gradations de vetemens feminins (Franciya) kiyimin konstrukciyalaw usılların kórip shıǵamız. Tómendegi kestede hayal-qızlardıń máwsimlik poltosı sızılmasın konstruktiv parametrlerin bul eki usıl tiykarında esaplaw ózgeshelikleri hám sıpatlaması berilgen. Evropa

usılında esaplangan hám qurılǵan hayal-qızlar paltosınıń konstrukciyada tiykarǵı sızılması suwretlerde kórsetilgen. [4]

a) M.Myuller hám onıń balası (Germaniya) metodikası tiykarında hayal-qızlar paltosınıń sızılması.

b) “Patrons et gradations de vetemens feminins” (Franciya) metodikası tiykarında hayal-qızlar paltosınıń konstrukciyasınıń sızılması.

Juwmaq. Kiyimdi konstrukciyalaw procesi texnologiyalıq bilimlerde ǵana emes, al dóretiwshilik jantasıwdı da talap etetuǵın pedagogikalıq process bolıp tabıladı. Bolajaq texnologiyalıq tálim oqıtıwshıların tayarlawda mulyaj, grafikalıq, SNIISHP, “EMKO SEV” hám de Myuller usıllarınan nátiyjeli paydalanıw olardıń kásiplik kompetentligin qalıplestirwde úlken áhmiyetke iye.

Ádebiyatlar

1. Шершнева Л.П. Конструирование женской одежды на типовые и не типовые фигуры. – Москва: «Легпромбытиздат», 1992.
2. Коблякова Е.Б., Савостицкий А.В., Ивлева Г.С. Основы конструирования одежды. – Москва: «Легпромбытиздат», 2003.
3. Komilova X.X., Hamraeva N.K. Tikuv buyumlarini konstruktsiyalash. Darslik. –Toshkent: «Moliya», 2003.
4. Pulatova S.U. Kiyimlarni konstruktsiyalash. – Toshkent: «Turan-Lqbol», 2006.
5. Yanshevskaya E.A. Ayollar kiyimini konstruktsiyalash. –Moskva: «Legprombitizdat», 1998.

REZYUME. Maqolada bo‘lajak texnologik ta‘lim o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida kiyimni konstruktsiyalashni samarali o‘rgatish masalalari yoritilgan. Asosan kiyim detallarini loyihalash va konstruktsiyalashda qollaniladigan mulyaj, grafik, SNIISHP, “EMKO SEV” hamda Myuller usullaridan foydalanildi. Ushbu usullar talabalarda nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko‘nikmalarni shakillantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

РЕЗЮМЕ. В статье освещены вопросы эффективного обучения конструированию одежды в процессе подготовки будущих преподавателей технологического образования. При проектировании и конструировании деталей одежды в основном использовались муляжный, графический, СНИИШП, “ЭМКО СЭВ” и метод Мюллера. Эти методы играют важную роль в формировании у студентов не только теоретических знаний, но и практических навыков.

SUMMARY. The article addresses the issues of effective teaching of clothing construction in the process of training future teachers of technological education. When designing and constructing clothing details, mainly models, graphics, SNIISHP, “EMKO SEV,” and the Muller method were used. These methods play an important role in forming not only theoretical knowledge but also practical skills in students.